

Effectief leren lezen met begrip

Wat is een schriftelijke boodschap verwerken, met begrip?

Begrijpend lezen is een erg complexe vaardigheid. Het is een actief mentaal proces waarbij een lezer met zijn specifieke achtergrond in interactie gaat met een concrete tekst en dat alles in een bepaalde context. De kennis en vaardigheden van de lezer, de eisen die de tekst stelt, de (mentale) activiteiten die de lezer onderneemt en de (socioculturele) context waarin het lezen plaatsvindt, beïnvloeden het leesproces en bepalen in welke mate een lezer tot begrip komt. In het rapport '[Sleutels voor effectief begrijpend lezen](#)' (VLOR,2018) tonen verschillende experts dat via deze figuur.

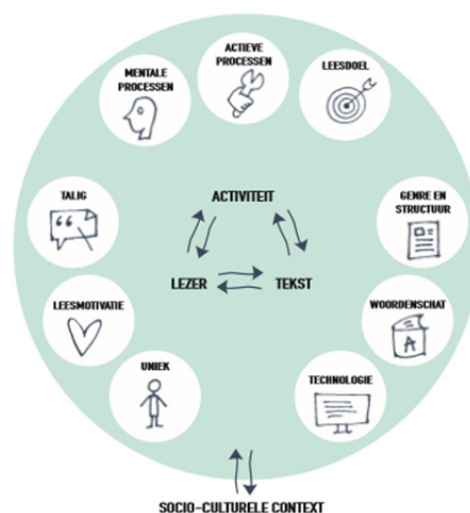
Leesvaardigheid is het vermogen om geschreven teksten te begrijpen, te gebruiken, erover te reflecteren en zich ermee bezig te houden zodat iemand zijn doel kan bereiken, zijn kennis en capaciteiten kan ontwikkelen en kan participeren in de maatschappij. Naast het decoderen en het letterlijk begrijpen van teksten omvat leesvaardigheid ook het interpreteren van en het reflecteren op teksten en het vermogen om lezen te gebruiken om de persoonlijke doelen in het leven te bereiken (Pisa).

Wat staat er in het doel 'een schriftelijke boodschap verwerken' (T0sn1)?

Leerlingen verwerken allerlei schriftelijke (talige en niet-talige) boodschappen: op school, op straat en thuis, op papier en digitaal. Om boodschappen te kunnen verwerken, heeft de leerling een goede basis aan technische leesvaardigheid nodig. Lezen met begrip begint bij luisteren met begrip: beiden zijn gericht op het oppikken van de betekenis van een boodschap die door iemand anders gecommuniceerd wordt. Voorlezen is dan ook essentieel in de leesontwikkeling van leerlingen.

De leerinhouden onder de doelstelling geven het verwerkingsniveau aan waarop de teksten minimaal verwerkt worden door de leerlingen.

- Informatie **herkennen en selecteren** (in instructies, schema's, tabellen en informatieve teksten uit tijdschriften en andere media)
- Informatie **ordenen, verbinden of samenvatten** (uit verhalen en informatieve teksten uit kinderliteratuur, schoolboeken en andere media)
- Informatie **beoordelen** (uit verhalen, brieven, uitnodigingen en reclameteksten uit verschillende media)

Figuur 1: De complexiteit van het begrijpend-leesproces binnen een omvattend model (gebaseerd op: RAND, Reading Study Group, 2002) *

De leerlijnen met ontwikkelstappen geven summier informatie over de aard van de boodschap, de complexiteit van de boodschap, het niveau van verwerking, de leesstrategieën, de communicatieve situatie...

Samenhang met andere ontwikkelvelden en ontwikkelthema's (transfer)

Lezen met begrip kan ingebed zijn in of houdt verband met alle andere (cultuurgebonden) ontwikkelvelden (= transfer). Op zich is lezen op z'n sterkst als het verbonden is aan thema's en interesses van leerlingen. Zo komen ze via andere ontwikkelvelden in contact met allerlei tekstsoorten en teksttypes: ze lezen wiskundige problemen, lezen technische proeven, beoordelen digitale bronnen, dramatiseren gelezen teksten, gaan dieper in op parabellen, enz. [Taalgericht onderwijs](#) biedt kansen tot lezen doorheen de hele dag.

Uiteraard bieden leesgelegenheden ook spreek, luister- en schrijfkansen. Lezen draagt bij tot het plezier beleven aan taal ([TOtg1](#)). In die zin is leesmotivatie een cruciale factor in de leesontwikkeling. Kiezen van wat je leest, kan daarbij soms motiverend werken.

Bouwstenen voor effectieve didactiek

Functionele, betekenisvolle contexten

Functionaliteit doelt op uitdagende, betekenisvolle leesopdrachten, waarbij leerlingen lezen met een concreet doel voor ogen dat aansluit bij hun dagelijkse leven of bij hun interesses. Typische voorbeelden zijn: een speluitleg lezen om het spel te spelen, de beschrijving over twee dieren lezen om te beslissen welk dier het gevaarlijkst is, een review lezen omdat je een nieuwe game wilt installeren ... Je leest dus eigenlijk altijd 'om iets te doen', en dat is zelden 'om de vraagjes bij de tekst op te lossen'. Het stellen van vragen is dan ook slechts een middel om tot dieper tekstbegrip te komen, om er dan een conclusie uit te trekken of 'er iets mee te doen'.

Leerinhouden en verwerkingsniveaus

Grofweg kan je de drie leerinhouden koppelen aan drie soorten vragen om tot een beter leesbegrip te komen van de tekst. De vragen zijn een middel om de tekst beter te doorgronden en geen doel op zich. Je kiest ze op basis van het leesdoel.

Verwerkingsniveau	Minimaal in deze teksten	Drie Soorten vragen	Mogelijke vragen (zie tekst)
Herkennen Selecteren LETTERLIJK	Instructies Schema's Tabellen Informatieve teksten uit tijdschriften en andere media Verhalen Informatieve teksten uit kinderliteratuur, schoolboeken en andere media Brieven Uitnodigingen Reclame-teksten uit verschillende media	Vragen waarbij het antwoord rechtstreeks terug te vinden is in de tekst, vaak op één plaats.	Wat is de Mount Everest? Hoe hoog is de Mount Everest? Geef een andere naam voor de Mount Everest. Hoe heet een groep mensen die de berg beklimt? Hoe koud kan het worden op de Mount Everest?

<p>Ordenen Verbinden Samenvatten</p> <p>AFLEIDEN / INTERPRETE- REN</p>	<p>Verhalen</p> <p>Informatieve teksten uit kinderliteratuur, schoolboeken en andere media</p>	<p>Je moet goed nadenken, want het antwoord staat op verschillende plaatsen.</p> <p>Je moet goed nadenken, want het antwoord staat er niet duidelijk.</p> <p>Je moet meerdere zaken samennemen of ordenen om tot een goed antwoord te komen.</p>	<p>Waarom heet de Mount Everest ook 'Dak van de wereld'?</p> <p>Wat nemen bergbeklimmers mee? Maak een lijstje.</p> <p>Welke twee voorwaarden zijn er voor het voedsel?</p> <p>Waarom nemen de bergbeklimmers zuurstofmaskers mee ?</p> <p>Wat maakt het beklimmen van de Mount Everest lastig?</p>
<p>Beoordelen</p> <p>BEOORDELEN EVALUEREN</p>	<p>Verhalen</p> <p>Brieven</p> <p>Uitnodigingen Reclame-teksten uit verschillende media</p>	<p>Je vindt het antwoord NIET in de tekst.</p> <p>Je geeft je eigen mening, je eigen idee beoordeling.</p> <p>Je verbindt wat je leest met zaken buiten de tekst.</p>	<p>Waarom spreekt de Mount Everest tot de verbeelding van veel mensen? (= leesdoel)</p> <p>Duid de Mount Everest aan op een kaart.</p> <p>Waarom zou jij wel/niet graag de Mount Everest beklimmen?</p> <p>Waarom willen zoveel mensen die berg beklimmen, denk jij?</p>

Een voorbeeld – Mount Everest

De hoogste berg ter wereld. Hij is 8.848 meter hoog. De berg ligt op de grens van Nepal en Tibet in de Himalaya. De Himalaya is een gebied met veel hoge bergen bij elkaar. Die plek ligt 1.500 meter boven de zee, en wordt 'Het Dak van de Wereld' genoemd.

Veel mensen hebben al de Mount Everest beklommen, of willen dat nog doen. De bergtoppen van de Himalaya kun je niet alleen beklimmen. Je moet dus met een speciale groep gaan. Dat heet

een expeditie. Zo'n groep kan wel uit 80 mensen bestaan. Naast bergbeklimmers gaat er ook altijd een dokter mee.

Wat neem je allemaal mee?

Als je met 80 mensen de berg wilt beklimmen, dan moeten er veel spullen mee. Bijvoorbeeld speciale kleding die bestand is tegen wind, regen en sneeuw. Verder ontzettend veel eten. Wel duizenden kilo's! Patat, chips en pizza? Vergeet dat maar. Er gaat namelijk speciaal voedsel mee.

Gedroogd voedsel, want dat kun je lang bewaren. Verder moet het ook gezond zijn. Dat betekent bijvoorbeeld graankoeken, mueslirepen en pruimen voor energie.

Lastig ademen

Hoe hoger je klimt, hoe moeilijker je gaat ademen. De lucht boven op de berg is erg ijl. Veel te dun om in te ademen. Er is dan erg weinig zuurstof in de lucht. Zuurstofmaskers meenemen is dus een goed idee.

Bevriezingsgevaar

Het weer op de Mount Everest verandert snel. Het is nooit hetzelfde. De temperaturen kunnen ook erg snel dalen. Tot wel 36 graden onder nul! Lichaamsdelen kunnen dus gaan bevriezen. Er zijn veel mensen die de top van de Mount Everest hebben bereikt. Helaas waren er ook bergbeklimmers die het avontuur niet hebben overleefd. (Bron: <https://www.ralfilezen.nl/>)

Leesstrategieën

De leesstrategieën onder de doelstelling geven aan welke aan bod kunnen komen in leesmomen-ten en op welke wijze ze ondersteund worden door de leraar (=leerlijn).

Strategieën zijn procedures, handelwijzen die elke taalgebruiker min of meer bewust hanteert om een taalkaak gericht en efficiënt uit te voeren. Ze kunnen door onderwijs ontwikkeld en versterkt worden. Een leesstrategie is een mentale tool die leerlingen inzetten om hun begrip te ondersteunen, te monitoren of te herstellen. Door het gebruik van gepaste strategieën krijgen leerlingen zelf meer greep op het proces van begrijpend lezen, kunnen ze dat proces ook beter bewaken en bijsturen en worden ze zo betere begrijpend-lezers. Bovendien gaan leerlingen op een actieve manier met de tekst aan de slag als ze leesstrategieën inzetten.

Elke lezer zet strategieën in **vóór** (oriënteren, voorbereiden), **tijdens** (uitvoeren en controleren) en **na** reflecteren) het lezen. Een goede taalgebruiker reflecteert ook over het gebruik van strategieën. Zo bouwt hij kennis op over hoe hij ze moet uitvoeren, wanneer ze bruikbaar zijn en hoe hij ze kan sturen en controleren.

Volgende strategieën gebruikt een luisteraar of lezer meer of minder bewust om de informatie in een boodschap of tekst goed te verwerken.

- Oriënteren op het luisteren of lezen: de communicatieve situatie onderzoeken, verbinden met voorkennis over het onderwerp – tekstsoort - teksttype, het formuleren van verwachtingen over de tekst, het bepalen van het leesdoel
- Aandacht behouden voor het leesdoel tijdens lezen: hoofdgedachte achterhalen, details onderscheiden, moeilijke woorden begrijpen, begrip controleren, visualiseren, vragen stellen, schema maken, samenvatten, terugblikken en herlezen, de aanpak bijstellen ...

- Het leesresultaat beoordelen: samenvatten, voorspellen van het verdere verloop van een tekst, met anderen in gesprek gaan over de (conclusie van) de boodschap, reflecteren op het leesproces en de gebruikte leesstrategieën ...

De meeste leerlingen ontwikkelen die strategieën niet zonder dat het onderwijs daaraan aandacht schenkt, binnen en buiten de taalles. Dat kan op verschillende wijzen: bijvoorbeeld door directe instructie, door het voordoen, door te stimuleren, door reflectie of door groepstaken. Naar aanleiding van realistische en zinvolle opdrachten kunnen de leerlingen strategieën leren gebruiken om beter te luisteren, te spreken, te lezen of te schrijven.

We onderscheiden daarbij een aantal stappen:

- De leerkracht doet voor hoe de taak uitgevoerd kan worden (**modeling**).
- Vervolgens biedt de leerkracht de leerlingen de mogelijkheid om de strategie onder begeleiding toe te passen, in kleine groepjes en/of individueel (**op initiatief van en met behulp van de leraar**).
- Ten slotte gaat de leerkracht na hoe de leerlingen de taken zelfstandig uitvoeren en/of ze de strategieën kunnen toepassen in analoge taken (**met hulp van de leraar steeds strategischer inzetten**).
- De leerlingen krijgen de kans om hun aanpak, strategie te zoeken en te verwoorden (**met hulp van de leraar steeds strategischer inzetten**).

Bedoeling is dat leerlingen de verworven strategieën flexibel kunnen inzetten binnen de leesvaardigheden. Daarom is het ook van belang om na te denken over de gebruikte strategieën. Instrumenten daarvoor vind je in de evaluatiebox: [gesprek over leesstrategieën](#) en [nadenken over gebruikte leesstrategieën](#). Leesstrategieën zijn een middel om teksten te doorgronden en geen doel op zich.

Leesstrategieën								
Leesstrategieën zijn een middel. De (voort)gelezen tekst begrijpen is het doel.								
	Voorspellen	Visualiseren	Verbinden met voorkennis over het onderwerp	Nadenken over woord-betekeningen	Begrip controleren	Terugblikken en herlezen	Vragen bedenken bij de boodschap	Samenvatten
mbool								
Wat?	Een inschatting maken van wat er zou kunnen gebeuren op basis van beschikbare informatie.	Je inleven in de tekst en je daar een beeld van maken in je hoofd of op papier.	De tekst in verband brengen met wat je als lezer al weet en hebt meegemaakt.	De betekenis van een woord achterhalen.	Begrip je wat je gelezen hebt?	Je kan (een deel van) de tekst herlezen of terugblikken naar de kalf of de afbeeldingen om de tekst beter te begrijpen.	Vragen onder woorden brengen die de tekst bij je oproept. Tijdens het lezen ga je als lezer op zoek naar het antwoord op de vragen.	Op zoek gaan naar de hoofdgedachte en de belangrijkste info in de tekst.
Wanneer?	De lezer let op...	Je verbeelden wat je leest kan je door je een beeld te vormen in je hoofd, maar ook door de gelezen informatie te tekenen, te noteren in een schema.	Takten en eigen ervaringen: Dit doet me denken aan ...	voor – tijdens – na het lezen Visualiseren door prenten in het boek of bij de tekst tonen, zelf tekenen of voordoen, voorwerp tonen. Synoniem noemen. Woord gebruiken in een andere zin, in een andere context.	Vragen stellen: Wat weet ik al? Wat weet ik nog niet?	Herlezen: de hele tekst een deel van de tekst	De lezer stelt vragen: Wat betekent ...? Wat zou er gebeuren? Wie is de vader? Wat zou de relatie zijn tussen deze personen? Wat heb ik nodig om dit te maken? Verel in 3 zinnen wat je gelezen hebt.	tijdens – na het lezen Doelvragen stellen: Hoe zou je dat samenvatten? Wat onthoud je hieruit? Wat zijn nu de belangrijkste zaken? Wat geef je mee aan iemand die de tekst niet las? Verel in 3 zinnen wat je gelezen hebt.
Hoe?	De lezer let op: de titel de voor- en achterkant van het boek de inhoudsopgave, koppen en tussenkoppen illustraties op de voorkant en in de tekst opvallende woorden die bijvoorbeeld vet, cursief of onderlijnd zijn aanwijzingen uit de tekst gaan na of de voorspellingen kloppen stelt voorspellingen bij tijdens het lezen	De lezer zegt: Als ik dit lees dan zie ik ... Ik heb hierbij een beeld in mijn hoofd van ... Ik zie voor me ...	Takten en kennis van de wereld: Kan dit ook in het echt gebeuren? Ik heb op tv gezien dat ... Mijn ... (persoon) heeft al eens verteld dat ... Ik heb al eens iets gelezen van de deze auteur, dat vond ik ... In de krant stond ... In een ander boek stond ...	Woordleesstrategieën: Is het woord belangrijk om de tekst of het stuk tekst te begrijpen? (ja – nee) Voorspellen: wat zou de betekenis kunnen zijn? Bij een nieuw of moeilijk woord lees ik eerst even verder. Staat het woord verder uitgelegd? (ja – nee) Wat weet ik al over het woord? Kan ik aan delen van het woord betekenis verliezen? Kan ik achterhalen waarom het woord verwijst? Kan ik de betekenis raden aan de hand van de zin, de context? (ja, past die betekenis - nee - weet ik niet zeker) Ken ik een soortgelijk woord in mijn eigen moedertaal? Kan ik de betekenis aan iemand vragen? (ja – nee) Kan ik het woord opzoeken in een woordenboek? (ja – nee) Past de betekenis die iemand mij vertelt of die ik opzocht in de context? Weet ik het nog altijd niet, dan lees ik voort en onthoud het woord tot ik het aan iemand anders kan vragen of voor een volgende keer.	Verbanden leggen: Wat heeft er toe geleid dat ...? Waarom is dit gebeurd?	Trouwblijker: de kalf de korte inhoud de prenten een schema een foto de titel vorige zin, tekstdeel, bladzijde, hoofdstuk	De lezer zegt: Dit gaat over ... Kennenken van ... zijn ... Eerst gebeurde ... en daardoor ...	Door een visuele voorstelling: schema, mindmap, tabel, grafiek, woordspin, lijst, tekening, ...

Interactie – in gesprek met en over de tekst

Leerlingen worden niet automatisch betere lezers door alleen maar te lezen: de leraar begeleidt de leerlingen voor, tijdens en na het lezen. Bijvoorbeeld door het tekstthema te introduceren, de voorkennis van leerlingen te activeren, in gesprek met hen te treden over de tekst, hen te vragen waar ze bepaalde informatie gevonden hebben, onduidelijke passages te verhelderen, hen te laten stilstaan bij wat de tekst voor hen betekent, hen te laten nadenken over wat ze geleerd hebben uit de tekst ... Ook [interactie](#) tussen de leerlingen onderling is heel belangrijk. Het is ten eerste een manier om leerlingen actief met de informatie uit de tekst aan de slag te laten gaan en ten tweede kunnen leerlingen elkaar ondersteunen om tot tekstbegrip te komen. [Coöperatieve werkvormen](#) en werken met [rollen](#) (SErv4) ondersteunen die interactie.

Didactisch model

Effectieve groepsinstructie

Verantwoordelijkheid leerkracht

Een succesvol instructiemodel voor alle leerlingen

Fisher, D., & Frey, N. (2008). *Better learning through structured teaching: A framework for the gradual release of responsibility*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

GRIM: Het Gradual Release of Responsibility Instruction Model (GRRIM) beschrijft het principe waarbij de verantwoordelijkheid voor de instructie geleidelijk aan verschuift van de leerkracht naar de leerling. De leerkracht introduceert en demonstreert de vaardigheid (ik-fase), waarna de leerlingen de vaardigheid met begeleiding van de leerkracht oefenen (wij-fase). Vervolgens passen de leerlingen de vaardigheid eerst samen (jullie-fase) en ten slotte zelfstandig toe (jij-fase).

Het model kan toegepast worden binnen alle taalvaardigheden. Het kan toegepast worden binnen één onderwijsarrangement, maar ook over verschillende onderwijsarrangementen heen. Je vindt een prachtig voorbeeld op <https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/bib/c9086577-5030-4e15-a17a-05c4237aae81>

Gerichte ondersteuning en differentiatie

Hieronder vind je de ondersteuningsgebieden die je terugvindt in de ondersteuning van het begrijpend lezen van leerlingen. Het zijn er pakweg 5¹.

HANDELEN LEERLINGEN EVALUEREN → Verzamelen → Beoordelen → Handelen → Communiceren 	<ol style="list-style-type: none"> Ondersteuning op het gebied van leestechniek <ol style="list-style-type: none"> Bewust werken aan de verbetering van de leestechniek Voorlezen van de tekst of delen ervan Preteaching door vooraf zelf de tekst te lezen of voorgelezen te krijgen Een gemakkelijkere tekst Een leesmaatje bij de zelfstandige verwerking van de tekst Ondersteuning op het gebied van taal/woordenschat <ol style="list-style-type: none"> Moeilijke, centrale begrippen uit de tekst vooraf uitleggen Moeilijke woorden uit de tekst (met uitleg of beeld) tonen Vooraf onbekende woorden laten opzoeken en de betekenis ervan laten geven
---	--

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Ondersteuning op het gebied van kennis van de wereld/kennis van het onderwerp van de tekst <ol style="list-style-type: none"> a. Vooraf zien van een filmpje over het onderwerp van de tekst b. Andere motiverende vormen van kennisoverdracht 4. Ondersteuning op het gebied van het toepassen van leesstrategieën en het gebruik van metacognitieve vaardigheden <ol style="list-style-type: none"> a. Modellen van leesstrategieën b. Samen hardop denken de tekst lezen c. Leerlingen aanzetten (door goede vragen en interactie) tot nadenken over de tekst d. Relaties ontdekken en verbanden leggen binnen de tekst e. Conclusies trekken, informatie afleiden uit een tekst die er niet expliciet in staat en verbanden leggen met eigen voorkennis of tussen onderdelen van de tekst f. Leerlingen bewust maken van kennis die ze opdoen uit de tekst g. Leerlingen zichzelf leesvragen laten stellen bij de tekst h. De tekst in schema's visualiseren 5. Leerlingen met motivatie- en/of concentratieproblemen of niet nader genoemde problemen, kunnen baat hebben bij: <ol style="list-style-type: none"> a. ondersteuning door de leraar b. motiverende teksten c. betekenisvolle opdrachten.
--	---

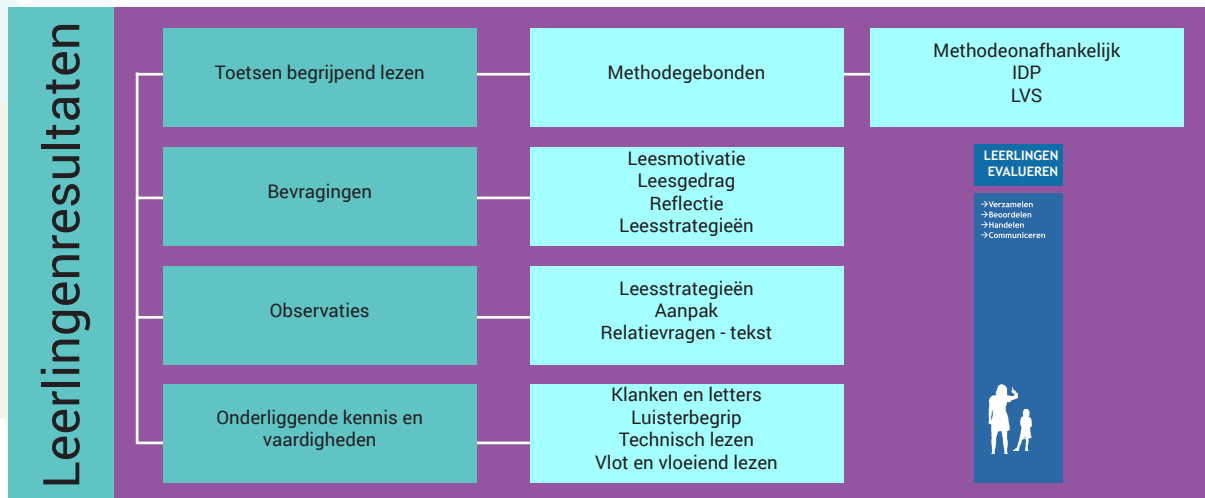
Evalueren

Daarnaast, en niet het minst, moeten voor de opvolging van de effectiviteit didactiek de vorderingen van leerlingen in kaart gebracht worden. Houtveen (2019) stelt in een Nederlandse [review](#) dat het aan te raden is om het leesbegrip van leerlingen vooral formatief te benaderen door:

1. het leesproces van leerlingen in kaart te brengen door het maken van een foutenanalyse of het voeren van [leesgesprekken](#) met de leerlingen;
2. de ontwikkeling van de [leesmotivatie](#) van leerlingen in kaart te brengen;
3. naast toetsen ook [concrete activiteiten](#) te benutten om een beeld van het begrip van de leerlingen op te bouwen;
4. behalve de lagere-ordevaardigheden van leerlingen, die vaak in toetsen centraal staan, ook de hogere-ordevaardigheden van leerlingen te peilen door bijvoorbeeld kritische vragen te laten formuleren over een tekst;
5. het begrip van leerlingen te toetsen op basis van meerdere bronnen door leerlingen bijvoorbeeld een samenhangende tekst te laten schrijven.

Waarom, wat, wie, hoe, wanneer, waarvoor?

Tien tips voor de leraar

Verbind lezen met andere ontwikkelvelden, zodat je geïntegreerd kan werken aan de opbouw van de **voorkennis**, achtergrondkennis.

Werk aan de **woordenschat** van leerlingen: impliciet via voorlezen, zelf lezen en mondelinge interactie – expliciet door aandacht voor kernwoorden in de tekst en verwerkingsoefeningen aan de hand van visualiseringen, schema's...

Zorg voor een rijk, gedifferentieerd **aanbod** van tekstsoorten en teksttypes. Geef inzicht in de structuur van die teksten.

Instructie van **begrijpend-leesstrategieën** kan bestaan uit voordoen (modeling), uitleg en begeleiding, met als doel zelfstandig oefenen en het vervolgens vloeiend, steeds zelfstandiger toepassen van de strategie. De belangrijkste strategieën zouden verschillende malen per jaar uitgelegd dienen te worden en geoefend op teksten van verschillende moeilijkheidsgraad en uiteenlopende types.

Praat met leerlingen over teksten en boeken. Discussie is een middel om te komen tot een beter leesbegrip.

Integreer **lezen en schrijven** als volgt: uitbreiding van de schrijftijd door buiten de begrijpend-leeslessen (door) te schrijven over het onderwerp waarover gelezen is; het maken van samenvattingen; het maken van aantekeningen en het schriftelijk beantwoorden of genereren van vragen over een tekst.

Zorg voor een positief, veilig en motiverend **leesklimaat**: bijvoorbeeld door leerlingen teksten te laten kiezen, ruimte te geven voor 'vrij lezen' of hun zeggenschap te geven over de inhoud van leeslessen of de manier waarop begrip wordt getoetst.

Zorg voor sociale **verbondenheid** en **interactie** tijdens het lezen.

Monitor het leesbegrip tijdens de leesactiviteiten.

Differentieer in onderwijsaanbod en onderwijstijd. Zorg binnen een rijk basisaanbod voor gerichte ondersteuning.